

УДК 330.131.7(045)

ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ З УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РИЗИКАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Гапонюк Ольга Іванівна, доцент кафедри менеджменту, к. е. н., доцент, Маріупольський державний університет, м. Маріуполь, e-mail: gaponiuk-olga@ukr.net, тел: +380677594371

Сірмамійх Ірина Вікторівна, доцент кафедри математичних методів та системного аналізу, к. е. н., доцент, Маріупольський державний університет, м. Маріуполь, e-mail: siv.mgu@bigmir.net, тел: +380972656768

Olga Gaponiuk, Associate Professor of MMSA, Ph.D., Associate Professor, Mariupol State University

Irina Syrmaniikh, Associate Professor of MMSA, Ph.D., Associate Professor, Mariupol State University

O. Gaponiuk, I. Syrmaniikh. Formation of general financial risk management policy at the enterprise

The article describes the place of financial risk in the economic activity of Ukrainian enterprises. It is noted that in contrast to the general definition of the concept of "risk", the definition of the essence of financial risk is more specialized, and reflects the emergence of uncertainty in the financial activities of the enterprise. The authors state that the diversity of financial risk classifications forms the necessary preconditions for the formation of a risk management system at the enterprise. Thus, risk management can be considered as a certain management process consisting of several stages, namely: 1 stage - Identification of risks (for implementation it is necessary to have a wide range of practical and theoretical knowledge in this area, qualitative and quantitative approaches); Stage 2 - Decision-making on the method of risk assessment. Risk assessment (there are three groups of assessment methods: economic-statistical, expert, analog); Stage 3 - Decision-making on methods of exposure to risk (management method or risk avoidance, or prevention of loss, or redistribution of risk, or taking a risk to itself according to the financial capabilities of the enterprise and the total amount of potential losses); Stage 4 - Realization of the selected methods of influence on risk and correction of the risk management system at the enterprise after monitoring the results of management. It was found that the main influence on the decision making results is the second stage, provided that the risk assessment methods and their main methods (tasks) are correctly compared. As a result of the analysis of existing methods and models of financial risk assessment, the company has established that in practice expert methods are dominant. As a whole, it is noted that the process of risk management in enterprises of any form of ownership is based on general principles and approaches and is determined by the individual tendency to risk of its managers.

Гапонюк О. І., Сірмамійх І. В. Формування загальної політики з управління фінансовими ризиками на підприємстві.

В статті визначено місце фінансового ризику в господарській діяльності підприємств України. Зазначено, що на відміну від загального визначення поняття «ризик», визначення сутності фінансового ризику є більш вузькоспеціалізованим, та відбиває виникнення невизначеності в умовах фінансової діяльності підприємства. Авторами визначено, що різноманіття класифікацій фінансового ризику формує необхідні передумови задля формування системи управління ризиками на підприємстві. Так, управління ризиками можна розглядати як певний управлінський процес, що складається з декількох етапів, а саме: 1 етап – ідентифікація ризиків (для виконання необхідно володіти широким спектром практичних і теоретичних знань у цій сфері, якісними та кількісними підходами); 2 етап – прийняття рішення щодо методу оцінки ризику, оцінка ризику (існують три групи методів оцінювання: економіко-статистичні, експертні, аналогові); 3 етап – прийняття рішення щодо методів впливу на ризик (метод управління або уникнення ризиками, або запобігання збитку, або перерозподілу ризику, або прийняття ризику на себе відповідно від фінансових можливостей підприємства та сумарного розміру потенційних збитків); 4 етап – реалізація обраних методів впливу на ризик та корегування системи управління ризиками на підприємстві після моніторингу результатів управління. Було встановлено, що основний вплив на результати щодо прийняття рішення здійснює другий етап, за умови коректного співставлення методів оцінювання ризиків та їх основних прийомів (задач). В результаті проведеного аналізу існуючих методів та моделей оцінки фінансових ризиків підприємства встановлено, що на

практиці домінують експертні методи. В цілому зазначено, що процес управління ризиками на підприємствах будь-якої форми власності ґрунтується на загальних принципах та підходах і визначається індивідуальною схильністю до ризику його керівників.

Гапонюк О. І., Сырмамиих И. В. Формирование общей политики управления финансовыми рисками на предприятии.

В статье определено место финансового риска в хозяйственной деятельности предприятий Украины. Отмечено, что в отличие от общего определения понятия «риск», определение сущности финансового риска является более узкоспециализированным, и отражает возникновения неопределенности в условиях финансовой деятельности предприятия. Авторами установлено, что многообразие классификаций финансового риска формирует необходимые предпосылки для формирования системы управления рисками на предприятии. Так, управление рисками можно рассматривать как некий управленческий процесс, состоящий из нескольких этапов, а именно: 1 этап - идентификация рисков (для выполнения необходимо обладать широким спектром практических и теоретических знаний в этой сфере, качественными и количественными подходами); 2 этап - принятие решения относительно метода оценки риска, оценка риска (существуют три группы методов оценки: экономико-статистические, экспертные, аналоговые); 3 этап - принятие решения о методах воздействия на риск (метод управления или избежания рисками, или предотвращения ущерба, или перераспределения риска, или принятия риска на себя соответственно от финансовых возможностей предприятия и суммарного размера потенциальных убытков); 4 этап - реализация выбранных методов воздействия на риск и корректировки системы управления рисками на предприятии после мониторинга результатов управления. Было установлено, что основное влияние на результаты для принятия решения осуществляет второй этап, при условии корректного сопоставления методов оценки рисков и их основных приемов (задач). В результате проведенного анализа существующих методов и моделей оценки финансовых рисков предприятия установлено, что на практике доминируют экспертные методы. В целом отмечено, что процесс управления рисками на предприятиях любой формы собственности основывается на общих принципах и подходах и определяется индивидуальной склонностью к риску его руководителей.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економіки, діяльність підприємств України у всіх її формах поєднується з численними ризиками, а в більшому обсязі - фінансовими, ступінь впливу яких на результати його господарської діяльності достатньо висока. В зазначених умовах, ідентифікація та визначення політики щодо управління фінансовими ризиками на підприємстві, врахування її у власній діяльності формує загальні передумови для здобуття конкурентних переваг у ринковому середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання управління фінансових ризиків на підприємстві розглядали в своїх роботах відомі вітчизняні та зарубіжні вчені-економісти: Д. Муглер, Ж. Перар, М. Штейнер, І. Т. Балабанов [1], І. А. Бланк [2,3], М. С. Клапків, В. В. Ковалев, В. М. Шелудько та інші. Проте, незважаючи на істотну кількість праць з окресленої проблематики, питання щодо формування загальної політики з управління фінансовими ризиками підприємства не втрачає своєї актуальності та потребує нових підходів щодо вирішення зазначених питань.

Мета статті. Метою статті є систематизація та узагальнення підходів до управління фінансовими ризиками на підприємствах.

Результати дослідження. Визначаючи сутність фінансового ризику, необхідно визнати, що саме поняття ризику є таким, що охоплює практично всі області життєдіяльності суспільства, що обумовлює різноманіття його визначень.

Початком теоретичного дослідження економічних ризиків можна вважати праці основоположників класичної теорії політичної економії, в яких, по суті, і була розроблена класична теорія економічного ризику. Щодо сучасних визначень сутності ризику, то найпоширенішим та найцитованим визначенням економічного явища «ризик» є розроблене В. В. Вітлінським [4,5]: «Ризик – це економічна категорія, що відображає характерні особливості сприйняття зацікавленими суб'єктами економічних відносин об'єктивно наявних невизначеності і конфліктності, іманентних процесам цілепокладання, управління, прийняття рішень, оцінювання, що обмежені можливими

загрозами і невикористаними можливостями». Слід наголосити, що визначення сутності фінансового ризику є більш вузькоспеціалізованим, та відбиває виникнення невизначеності в умовах фінансової діяльності підприємства.

З поняттям фінансового ризику безпосередньо пов'язане поняття шкоди (збитків). Якщо ризиком є можливе негативне відхилення, то збиток – це дійсне негативне фактичне відхилення. Через збиток, отриманий підприємством, реалізується ризик, набуваючи конкретного реального вираження. У таблиці 1, наведено підходи щодо підходи щодо визначення поняття «фінансовий ризик підприємства» [6].

Таблиця 1. Підходи щодо визначення поняття «фінансовий ризик підприємства»

Автори, джерела	Сутність поняття	Акцент
Г. Крамаренко, О. Чорна	Фінансові ризики - це, по-перше, небезпека потенційно можливої, ймовірної втрати ресурсів або недоодержання коштів порівняно з варіантом, розрахованим на раціональне використання ресурсів у даній сфері діяльності; по-друге, ймовірність одержання додаткового прибутку, пов'язаного з ризиком.	ймовірність втрати ресурсів або недоодержання коштів, ймовірність одержання додаткового прибутку
В. Ковальов	Фінансовий ризик - ризик, пов'язаний з можливим браком коштів для виплати відсотків за довгостроковими позиками.	можливий брак коштів
І. Бланк	Фінансовий ризик підприємства являє собою результат вибору його власниками або менеджерами альтернативного фінансового рішення, спрямованого на досягнення бажаного цільового результату фінансової діяльності при вірогідності настання	вірогідність настання економічного збитку (фінансових втрат)
І. Бланк	Фінансовий ризик підприємства можна визначити як вірогідність виникнення несприятливих фінансових наслідків у формі втрати доходу або капіталу в ситуації невизначеності умов здійснення його фінансової діяльності.	вірогідність виникнення несприятливих фінансових наслідків
І. Балабанов, О. Стоянова	Фінансові ризики пов'язані з ймовірністю втрат фінансових ресурсів (тобто грошових коштів).	ймовірність втрат фінансових ресурсів
О. Жихор, Ю. Балясна, А. Лук'яненко, І. Кузьмічова	Фінансовий ризик - це ймовірність (можливість) виникнення непередбачених фінансових втрат у ситуації невизначеності умов фінансової діяльності підприємства	ймовірність виникнення непередбачених фінансових втрат
М. Диба	Фінансовий ризик - це вид ризику, який виникає у фінансово-економічній діяльності суб'єкта, коли причинно-наслідковий результат або заходи його досягнення відрізняються від встановлених цілей та планових норм, а отримані відхилення мають вартісний характер.	результат або заходи фінансово-економічної діяльності мають відхилення від встановлених цілей та планових норм

Слід наголосити, що фінансовий ризик підприємства можна класифікувати за декількома критеріями: за джерелами виникнення; за видами; за об'єктом, що характеризується; за сукупністю досліджуваних інструментів; за комплексністю дослідження; за характером фінансових наслідків; за характером прояву в часі; за рівнем можливих фінансових втрат; за можливістю передбачення; за можливістю страхування. Зазначене різноманіття наведених класифікацій фінансового ризику формує необхідні передумови задля формування системи управління ризиками на підприємстві.

Управління ризиками можна розглядати як певний управлінський процес, що складається з декількох етапів, як це наведено на рисунку 1.

Мета етапу ідентифікації ризиків - це виявити й описати максимальну кількість ризиків, що є на підприємстві, і які можуть завадити досягти поставлених цілей підприємству. Потенційні ризики треба класифікувати та згрупувати.

Для виявлення та ідентифікації ризику треба володіти широким спектром практичних і теоретичних знань у цій сфері, якісними та кількісними підходами. Кількісний аналіз звітних документів підприємства (статистичних, фінансових, управлінських), якісний аналіз можливих джерел небезпеки – усі вони спрямовані на одержання інформації про ризики, властивих певним видам діяльності.

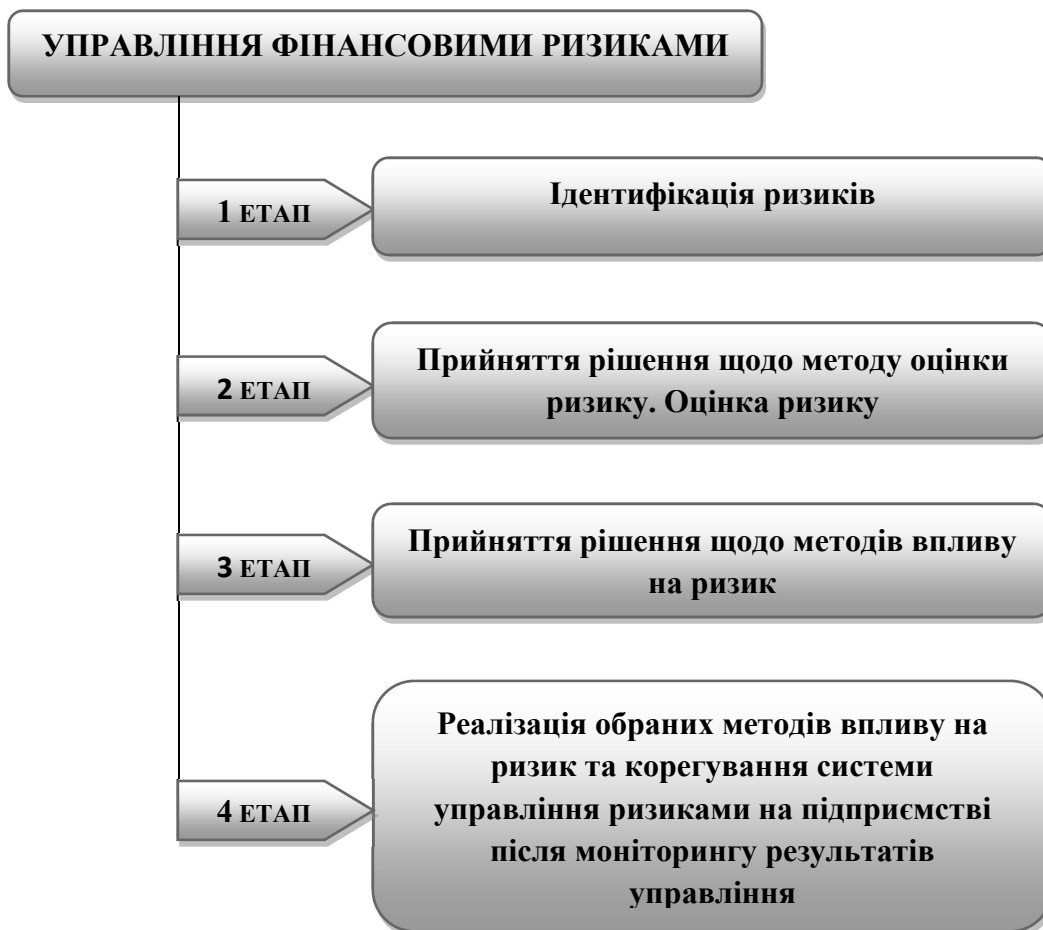

Рис. 1 - Узагальнена блок-схема процесу управління фінансовими ризиками*

*Джерело: авторська розробка

Головне тут – не пропустити істотні ризики. Частіше в якості ризиків на підприємствах розглядаються незадовільна фінансова стійкість підприємства (неефективна структура капіталу), розбалансованість грошових потоків, дефіцит оборотних коштів, втрата фінансових ресурсів внаслідок коливання цін.

Основна задача другого етапу - оцінка рівня кожного ідентифікованого ризику шляхом вибору методів оцінювання відповідних показників, властивих досліджуваній системі.

Для виконання задачі існують три групи методів оцінювання: економіко-статистичні, експертні, аналогові, які наведено у таблиці 2.

В результаті проведеного аналізу існуючих методів та моделей оцінки фінансових ризиків підприємства встановлено, що на практиці домінують експертні методи. Але кількісна оцінка ризику на основі економетричного моделювання, дозволить проводити середньо- та довгострокове прогнозування настання ризикових

подій, що в свою чергу призведе до прийняття ефективних управлінських рішень щодо упередження негативних наслідків. В якості факторних ознак можуть виступати величина збитків; коефіцієнт поточної ліквідності; коефіцієнт фінансової стійкості; коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами; коефіцієнт оборотності поточних зобов'язань; коефіцієнт балансу заборгованостей та інші. Аналогові методи використовуються тільки тоді, коли неможливо застосувати інші.

Таблиця 2. Систематизація методів аналізу показників фінансового ризику

Методи оцінювання ризиків	Основні прийоми (задачі) методів
Економіко-статистичні методи	<ul style="list-style-type: none"> • Розрахунок показників фінансового ризику: <ul style="list-style-type: none"> – середнє значення фактору ризику; – дисперсія фактору ризику; – середньоквадратичне відхилення фактору ризику; – коефіцієнт варіації фактору ризику; – коефіцієнт «бета»; – розподіл імовірності фактору ризику; • Економетричне моделювання.
Експертні методи	<ul style="list-style-type: none"> • Опитування кваліфікованих фахівців; • Математична обробка результатів опитування з урахуванням компетентності експертів: <ul style="list-style-type: none"> – середньозважена оцінка ймовірності кожного фактора ризику, – аналіз узгодженості думок експертів за допомогою рангового коефіцієнту кореляції Спірмена (у випадку двох експертів) та коефіцієнту конкордації (у випадку, коли розглядаються думки більше двох експертів), – ранжування ризиків по значущості.
Аналогові методи	Виявлення загальних закономірностей, залежностей та перенос їх на досліджуваний об'єкт (наприклад на фінансові операції підприємства). Для порівняння можна використати як власний, так і зовнішній досвід.

*Джерело: авторська розробка в результаті проведеного аналізу існуючих методів та моделей оцінки ризиків.

На третьому етапі вибирають методи впливу на фінансові ризики, що відповідають ідентифікованим ризикам та їх рівням. Метод управління ризиками повинен відповідати загальній стратегії підприємства щодо ризиків, яка залежить від його фінансових можливостей та сумарного розміру потенційних збитків.

Для виконання задачі існують такі основні методи:

➤ **Уникнення** ризику – це свідоме рішення ухилення від певного виду ризику. Підприємство може вирішити не піддавати себе ризику, пов'язаному з якоюсь операцією або напрямом бізнесу, тому що вони видаються їй надто ризикованими. Але є інша сторона в цьому - ризик невикористаних можливостей («закопаних» талантів).

➤ **Запобігання збитку** – дії, які дають змогу зменшити ступінь ризику. Існує багато шляхів щодо цього.

➤ **Перерозподіл ризику** – перекладання частини чи всього ризику на інших. На підприємстві можливо застосувати три схеми перерозподілу ризику: страхування, хеджування, диверсифікація. Основним методом впливу на фінансові ризики для багатьох господарських суб'єктів в Україні є саме страхування фінансових ризиків: кредитів (товарних, експортних тощо); інноваційних ризиків; депозитних ризиків; відповідальності; на випадок недосягнення планового рівня рентабельності і т. ін.

➤ **Прийняття ризику на себе («самострахування»)** – це покриття збитків за рахунок резервування підприємством частини фінансових ресурсів відповідно до чинного законодавства або установчих документів підприємств. Джерелом формування резервного капіталу можуть бути нерозподілені прибутки, кошти власників, валові витрати суб'єктів господарювання.

На завершальному етапі управління ризиками на підприємстві для покращення діяльності проводиться аналіз обраних методів впливу на ризик та корегуються раніше поставлені цілі управління ризиком та система управління ризиками в цілому. Проведений аналіз показав, що передбачити всіх ризиків на підприємстві неможливо, але провести моніторинг ефективності усіх етапів процесу, врахувати потенційні і пристосуватися до них підприємство повинно бути здатним. Відсутність цієї здатності може виявитися основною причиною виникаючих кризових ситуацій.

Висновки. Процес управління ризиками на підприємствах будь-якої форми власності ґрунтується на загальних принципах та підходах і визначається індивідуальною схильністю до ризику його керівників. Управління має охоплювати всі його структурні рівні – від органів управління до рівня, на якому безпосередньо виникає ризик.

Список використаних джерел:

1. Балабанов И. Т. Риск-менеджмент / И.Т. Балабанов – М.: Финансы и статистика, 1996. – 192 с.
2. Бланк И. А. Управление финансовыми ресурсами / И.А. Бланк. – М.: Омега-Л, 2011. – 768 с.
3. Бланк И. А. Основы финансового менеджмента / И.А. Бланк – Т.2. – К.: Ника-Центр, 1999. – 512 с.
4. Вітлінський В. В. Ризикологія в економіці та підприємстві: [Монографія] / В.В. Вітлінський, Г.І. Великоіваненко. – К.: КНЕУ, 2004. – 480 с.
5. Дуба М. І. Суть та види фінансових ризиків у системі ризик-менеджменту підприємства / М.І. Дуба // Вісник національного університету «Львівська політехніка». Серія. «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». – 2008. – № 635. – С. 22–28.
6. Орлик О. В. Фінансові ризики в системі забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства / О. В. Орлик // Науково-виробничий журнал «Інноваційна Економіка». – 2016. – №5-6. – С. 218-223.
7. Старостіна А. О. Ризик-менеджмент: теорія та практика: [навч. посіб.] / А. О. Старостіна, В. А.Кравченко. – К.: ІВЦ “Видавництво «Політехніка””, 2004. – 200 с.

References (BSI):

1. Blank, I.A. (2011). *Upravlenie finansovymi resursami [Management of financial resources]*. Moscwa: Omega-L [in Russian].
2. Blank, I.A. (1999). *Osnovy finansovogo menedzhmenta [Fundamentals of financial management]*. Kiev: Nika-Tsentr [in Russian].
3. Balabanov, I.T. (1996). *Risk-menedzhment [Risk management]*. Moscwa: Finansy i statistika [in Russian].
4. Vitlins'kyu, V.V. (2004). *Ryzykolohiya v ekonomitsi ta pidpryyemnytstvi: [Riskology in Economics and Business]*. Kiev: KNEU [in Ukrainian].
5. Dyba, M.I. (2008), *Sut' ta vydy finansovykh ryzykiv u systemi ryzyk-menedzhmentu pidpryyemstva [Essentials and types of financial risks in the system of enterprise risk management]*. Visnyk natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnik". Seriya. «Menedzhment ta pidpryyemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku», 635, 22–28 [in Ukrainian].
6. Orlyk, O. V. (2016). *Finansovi ryzyky v systemi zabezpechennya finansovo-ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstva [Financial risks in the system of providing financial and economic security of the enterprise]*. Naukovo-vyrobnychyy zhurnal «Innovatsiyna Ekonomika», 5-6, .218-223 [in Ukrainian].
7. Starostina, A. O. (2004). *Ryzyk-menedzhment: teoriya ta praktyka [Risk Management: Theory and Practice]*. Kiev: IVTS “Vydavnytstvo «Politekhnik»” [in Ukrainian].

Ключові слова: ризики; фінансові ризики; політика управління; підприємство.

Ключевые слова: риски; финансовые риски; политика управления; предприятие.

Keywords: risks; financial risks; management policy; enterprise.